
Erfaringer fra mit Land: Liv i Østerhanherred.

(Fortsat fra 4de Bind, S. 79.)

10. Sædskifte.

Iblandt de største Mangler ved den danske Bondes Agerbrug, især i Jylland, hvor man ikke, som i Fyen og fl. St., har indhegnede Kobler, troer jeg med rette at kunne henføre den ubestemte Plan, hvorefter den simplere Landboer driver sine Jorder. Han indde-
deler dem ikke i ligestore Tægter; tager snart hist, snart her, en Ager eller et Stykke af en Ager og besaaer ofte samme med uligeartede Sædarter. Jeg kan anføre et i denne Henseende mærkeligt Tilfælde: Af en Bondemand, som jeg ansaae for en af mine Sognes agtværdigste Agerbrugere af Bondestanden, modtog jeg i Bederlag ved et Mageskifte til min forrige Præstegaard et Stykke Jord, der dengang bestod af ikke mindre end 11 forskellige og uligestore Inddelinger, uagtet det ikke var mere end 50,000 □ Alen; ikke engang $\frac{1}{2}$ Deel af hans hele Ager-Lod, og Man-

den fulgde ellers den første af neden anførte Driftsmaader. I Østerhanherred har man de to forskjellige, men lige ufuldkomne Sædfifter; enten bruger man: 1) gjødet og kun 2-pløiet Grønmarks-Byg, derefter 2) Vinter- eller Vaarrug med 1 Pløining og tilsidst 3) Havre med lignende Pløining og deels uden, deels med Klover i 3 Aar; eller, som den sædvanligste paa de bedre Jorder, den fordærvelige Allsædsdrift: 1) gjødet Byg, 2) Vinter- o: Vaarrug, 3) Biffer, Erter, Kartofler og 4) Havre; derefter atter gjødet Byg, o. s. fr. Man kan altsaa indsee Grunden, hvorfor deres Marker ofte love saa Meget og holde saa Lidet: Agerbrugerens Løn for hans Flid og Noie er som oftest nogen Halm, mindre Kjerne. Fire Fold er i Almindelighed non plus ultra i den Egn, hvortil jeg havde et 7 aarigt Kjendskab.

Imidlertid ville adskillige gode Exempler, som gives Bonden, deels fra Sædegaardene, deels fra enkelte fynske Bonde-Familier, som der i Eggen have nedsat sig, vistnok indvirke betydeligt paa et bedre Agerbrugs Fremme: Bonden finder langsomt det bedre Nye, naar han skal søge det i Theoriens Skoler, der desværre ere saa sjeldne paa Landet; han vil have Syn for Sagen og kalder Erfaringen sin bedste Læremester. Men, hvad der lykkes hans egen Stand og for hans Dine, kan han lettere bringes til at efterligne, end det, som "de Kjøleklædte og Fornemme" anbefale ham. Mod disse nærer han desværre, ofte uden, ofte ikke uden Marsag Mistanke, og selv om han

har Tillid til dem, mener han, at deres Evne tillader dem at gjøre Forsøg, som hans ikke tilstæder ham. Men naar jeg selv levende erkjender den uimodsigelige Vigtighed af et bestemt Sædstifte og en efter Gjødnings-Kraften nøie afpasset og ligelig Inddeling af et Agerbrugs Marker; og jeg forhen har seet, og daglig seer her i Thy, hvor langt Bonden er tilbage i det Stykke, da er jeg af den bestemte Mening, at hverken Præmie=Pløining eller Dvægavlens Forædling eller nogensomhelst anden Deel af den danske Bondes Agerbrug trænger saameget, som denne Green af Landbruget, til Opmuntringer ved Præmie=Uddeling fra de Landoeconomiske Foreninger, der enten alt bestaae, eller som Tidens glædelige Tegn reise sig trindtomkring i Fædrelandet. Et Fortrin har imidlertid Hanhereds=Bonden f. Ex. fremfor Thyboen med dennes 3 Rjærve Havre uden Gjødning og Græs=froe paa hans Udmarkslob ("Havreland"). Han indtager sjelden mere Jord til Sæd, end han dertil har Gjødste i sin Mødding; medens den Sidstes Agerbrug fremfor Hiins har sit Fortrin i en mere udbredt Bælg=sæd og Kloveravl.

11. Sædarter.

Ifølge det anførte sædvanlige Sædstifte ere Byg, Baar= og Vinterrug og Havre at ansee for de almindeligste Sædarter.

Bygget er sædvanligt det Grædede hos Bonden. Han foretrækker det for den finere Halms Skyld for

det Brædede, som dyrkes mest af de store Lodsieiere. Chevallierbygget synes, ifølge min Erfaring, at give baade mere (længere) Halm og rigere Fjold. Hvorvidt det udtærer Jorden mere, skal jeg lade være usagt, da jeg ikke har dyrket det længe nok til at gjøre sammenlignende Forsøg. Himmelbygget giver, efter hvad jeg bemærkede hos en Nabo, ikke saa mange Fjold, som enten Chevallierbygget eller det Brædede.

Barrug var indtil 1834 og 35 saa almindeligt i Østerhanherred, navnlig i Torslev Sogn, at man meget sjældent der saae et Stykke Vinterrug. Den fortrænges nu mere og mere af denne, og med rette, fordi den giver altid 1 à 2 Fjold mindre med sine korte Bipper, er mindre i Kjærnen og mørkere i Melet. Kun dens fine Straae holder den vedlive; den vilde ellers, som en Søn af den gamle Tid, snart synke hen af sig selv. Provsirug er hos Bonden næsten ligesaa sjælden som Hveden.

Hvede har jeg dyrket i det Mindre, deels i Marken, deels i Kjæret. Den lykkes bedst paa det sidste Sted; thi hiint var ikke muldet og leret nok. I det Større bør man vist neppe lægge sig formeget efter denne Kornsort i disse nordlige Egne, hvor det barste Clima hindrer dens fuldstændige Modenhed og de hyppige Stormvinde ofte træde i Pleielens Sted; med mindre man, som i Thy, er i Besiddelse af stærke, varme, især hydlerede Marker. Jeg har nemlig paa en med fuldstændig Brak, Gjødning og Udgrøftning velbehandlet Raps-Jord, med $\frac{1}{4}$ Aens

Muld=Overlag over flere Alens Blaaleer=Underlag og lige efter en yppig Raps=Ufgrøde, sjelden kunnet bringe det til høiere end 4—5 Fold. Skjøndt kalket og syltet, har Hvøden, formodentlig paa Grund af de jevnlike, fra Havet opstigende Taager (Havguser), altid været fuld af Brand; og Halmen er dog i alle Tilfælde unægtelig bedre at lægge paa Taget, end i Krybben. Af Havre dyrkes baade den hvide paa de bedre Lødder, især Ufsædsjorderne, og den graa meest paa de sandigere. Den sidste fortjener ikke uden Grund sit Ugenavn "Hanherreedsfluebeen".

Kartofler, Urter og Bikker dyrkes, som sagt, ikke i hele Falde; men, ligesom Hør, i Stumper og Stykker, især i Ager=Enderne. Disse, Jorden be- redende Sædarter have derfor kun partiel Indflydelse paa Agerbruget. Dog begynde nogle Enkelte, f. Ex. Tjenboerne i Torslev Sogn, at drive Kartoffelavl i det Større, og Anlægget af Aalborg Dampbrænderier vil paa en middelbar Maade have god Indflydelse paa Oplandets Agerbrug, der er saa langt tilbage i Brak og Brakfrugtaavl. Thi et forstandigt Hensyn til en forøget Mælk- og Gjødning=Frembringelse vil neppe være Impuls nok til Udvidelsen af denne Jordfrugt, der, naar den opfodres, giver ethvert Agerbrug, som ikke bruger Brak eller besidder Enge, en fortrinlig Kraft ved Siden af den fuldkomneste Reenhed og Skjorhed, næstefter reen Brak.

Jeg forsøgte ogsaa at lægge de Røhanske Kartofler i Marken, fordi jeg loffedes dertil af en yppig

Afgrøde i Haven. Jeg lagde nemlig 1837 3½ Stykker store Kartofler af denne Sort, som jeg nøiagtig deelte saaledes, at ethvert Die fik noget Kjød laf Kartofflen til Næring, og avlede 2½ Skp. Aaret derefter lagde jeg disse, men skar kun hver Kartoffel eengang over, fordi de vare mindre, end hine; og høstede, ligeledes i Havejord, 29 Skp. 1839 prøvede jeg paa at lægge dem i Marken; men da jeg ikke avlede mere, end 8—9 Tdr., og de almindelige Kartofler gave et bedre Udbytte paa en Ager af samme Beskaffenhed og med samme Behandlig, opgav jeg deres Dyrkning og opfodrede dem. Min Naboe lagde paa samme Tid, som jeg, ½ Kartoffel af samme Slags. Den veiede 6 Lod, og han avlede den mærkelige Afgrøde deraf 2 Epd; ligeledes i sin Have. Imidlertid troer jeg, at Havejord og en meget omhyggelig Behandling har givet de Mohanske Kartofler den ufortjente Roes, hvormed de til en Tid bleve anbefalede. Men offentliggjorte Erfaringer fra kyndige Landmænd vilde være særdeles gavnlige i dette, som flere vigtige Punkter, der have særdeles Indflydelse paa vort Fædrelands Agerbrug. Jeg troer ogsaa at have bemærket, at dette Slags Kartofler, som udmærke sig ved deres Kjæmpe-Væxt, blive for løse, naar de lægges i heede, og for vandige, naar de dyrkes i lavliggende Jorder. De blive vel da meget store, men ere undertiden hule indvendige, og ere i det hele taget ikke meelrige nok til Stivelse og til Brænderierne, altsaa heller ikke saa kraftige til Dvægsfedning. Lagte i Sandjord, blive

de smaae og give færre Fald, og de ere ingenlunde saa haardsføre mod Blæst og indtræffende Nattefulde, som vore sædvanlige Kartofler. Dog, de kunne maaskee acclimatiseres og vinde Hjemstand i vort Fædreland.

Af Urter saeer man i Hanherred i Almindelighed de hvide. En Sort smukke, vorgule har jeg udbredt i Torslev Sogn. Jeg bragde dem med fra Gjol, hvor de endnu skulle være almindelige. De vare dertil oprindeligt komne fra Holland. Hos mig gave de ligesaa godt Udbytte, som de hvide; men de vare af den silbigere Slags og forvoredede sig derfor i de vaade Aaringer for mig, saavidt jeg erindrer 1839. De vare ligesaa smukke i Handelsvare, som meelrige til Kogning. I eet Aar hentede ikke mindre end 11 Mænd denne Slags Urter hos mig til Sæd; de findes endnu hos Enkelte; men det vilde være Skade, om de skulde ganske døe ud. Jeg troer at have gjort den Erfaring, som ikke vilde være af Uvigtighed, hvis den stadfæstes af kyndige Landmænds, at Urter og Biffer, naar de saaes jevnsides hverandre, have megen Indflydelse paa hinanden under Blomstringen, ved at meddele hverandre Blomster-Støvet, og, som en Folge deraf, smitte hverandre i Farve baade i Blomsteret og Frugten. Jeg besaaede nemlig — saavidt jeg erindrer, 1838 — et Fald, halvt med Urter og halvt med Biffer; Blomsterne paa de første, som jeg altid holdt rene i Sæden, vare ellers hvide, saalænge de stode isolerede paa min Mark. Men Aaret efter bleve disse Urters Blomster rødlige, og mange

af de ellers skjønne gule Urter antoge en graaguul, viffelignende Farve. Dette har siden bevæget mig til, ikke mere at faae Urter og Biffer i Nærheden af hverandre. Maaskee det er en overdreven Forsigtighed; men Theorien er ikke imod mig, og maaskee Landmænd, som maatte have gjort en lignende Erfaring, ville give den Medhold. I alle Tilfælde bør man vistnok lægge en Ager med Grønfoeder eller Brakfrugter imellem; thi ved Sæd og Høst ville begge hine Sædarter dog let kunne blive blandede og urene. Bønderne bruge i Almindelighed mere rene Biffer, end Biffe-Havre; og høste dem næsten aldrig grønne til Staldfoeder eller Hø. De synes som oftest, "det er Synd" at omhugge en frodig Afgrode, uden at lade den komme til Modenhed. Saa tænke de kortsynede, der see kun hen til det Nærmeste, og ikke beregne en fjernereliggende Fordeel; thi Gavnligheden af en hurtigere Gjødnings-Circulation, der er en Folge af Sommer-Staldfodring, ville saa faa, især af vore simplere Landboere, anerkjende. Og dog ligger den saa nær for hver den, der vil betænke, at Sommer-Staldfodring medfører et større og bedre Quantum Gjødning og Kreatur-Næring om Sommeren og kun det første Par Aar et mindre Kreaturhold om Vinteren; men længer hen i Notationen et større. Afbenyttelsen af Sult-Græsningen paa de vidtstrakte, raae Kjærjorder og Overdreve er imidlertid denne Engs Agerbrugere et passende Paaskud for, ikke at anvende Staldfoeder.

Af Handelsvarer lægger Bonden i Hanherred sig meest efter Hør; men istedetfor at saae den altid efter Kartofler eller i Baarjord, saae han den undertiden i Alsødsjord efter langhalmet Sæd og efter Hør, som anden Kjerne. En Bondemand i Torslev, den eneste, der saae Hamp, har jeg seet en 3—4 Mar at saae denne Sædart paa det selvsamme Stykke; og, besynderligt nok! — Saa godt var Jordsmonnet — den stod altid vel sluttet, men var naturligviis noget fortere i Slutningen, end i Begyndelsen af denne priisværdige Rotation. Naar Bonden i hiin Egn er færdig med Saaningen af sin Hør, synes han at tænke for sig selv: "sat sapienti! — det er nok, er du flog". — Det øvrige Arbeide overlader han til sit Huses qvindelige Personale, saavel som Hørens videre Bearbejdning. Huusmoderen, med hendes Born og Tyende, maa selv luge den Agerkaal, de Tidsler o. s. v., som hendes Mand's feilagtige Sædssifte fremkalder. Og hvad Arbeide, Hørrer kræver, før den kommer paa hendes egen Hof og Teen og Bæven i hendes Huus, er i Hanherred Fruentimmer-Gjerning, naar den i Fyen og paa Derne sædvanligt er Mandfolkens Arbeide. Rødningen skeer ikke i Vand, men ved Udsprejdning paa Enge eller Kjer, og Brydningen foregaaer nu mere paa Marken i Kuler, end ved den farlige Dvn=Tørre.

Kaps skjælver den flette Agerbruger sædvanlig for; den er hans svorne Fiende, fordi Mark-Ufred er hans kaarne Ven, der er ligesom opsødt med ham

selv og aarligt og dagligt, tidligt og sildigt besøger hans Mark. Dog vilde denne Handelsvært, hvis den blev almindelig, naturligviis paa de bedre Jorder, være af betydelig og heldbringende Indflydelse paa denne Egns Agerbrug; fordi den 1) bedre, end Napsbilleren, taaler det barske, vesterjydske Clima; 2) ved den Markfred, den nødvendigviis kræver, vilde værne om Vintersæden og Kløveren; 3) ved sin frugtbargjørende Skygge giver Ageren ligesaa megen Reenhed og Skjorhed, som den tærer af dens Kraft og fremfor Alt 4) skaffer den mindre formuende Landbruger den til hans Avlsbrug uundværlige Driftscapital, hvorved især hans vidtstrakte og for Naps og Korn lige tjenlige Kjærjorder sikkest og snarest vilde bringes under Ploven. Høist besynderligt er ovehovedet det Vanrygte, hvori denne Plante er kommen, især hos den gamle Tids Benner: Den trodses vel ikke hastig Afverling af varme Dage og Nattefrost i Foraarsmaanederne, især naar den har begyndt at skyde sine nye Skud; men den staaer urørt af Vesterhavets Storme, naar Rugen og Hveden og Bygget af den spredes og slides og tærstes paa Ageren; den drager ikke som disse sin meste Næring fra Agerforpen, men henter den med sine Pælerodder fra Underlaget; den kræver nødvendigviis ikke Seglen, men kan ligesaa godt høstes med Leen, naar 3 Dptagere følge hver Høstmand, og selv dens foragtede Halm kan den aarvaagne Landmand benytte, ikke blot til fortrinlig Afse eller om han heller vil, til Blandingsgjøbning, men endog til

at tække sine Huse med. Et saadant Stykke Tag har jeg seet ligge i 3 Aar over en Lades Udskud; men, skjøndt et dagligt Vidne dertil, har jeg dog ikke seet en Regndraabe trænge derigjennem. Kun bør man ved Tækningen med Raps-halm reenskjære Toppen og lægge den udad og saa jevn og ligeligt, som muligt. Det første Aar er den vel noget aaben og maa derfor lægges temmeligt tykt; men jo mere den falder sammen, desto tryggere kan man være for Regnvandet. Den, som ved disse Ord maatte trække paa Smilesbaandet, vil jeg raade: prøv først, døm saa! Under alle Omstændigheder kunde dog en saadan Tækningsmaade være særdeles anvendelig over de Korn-, Hø- og Halm=Staffe, som de fleste Bønder nødsages til at opsatte af Mangel paa Plads og at tække ved at strække Grønsværdene af deres Enge; naar man i Egne, som hine, hvor Agre og Enge efter Arealets Størrelse give lidt Halm og mindre Hø, og Taget (Ranghalmene) derfor er i høi Priis, vilde dermed enten danne bevægelige Tæge eller endog tække formelige Bygninger.

Barraps har jeg prøvet et Aar; men den gav mig saa ringe Løn for Arbeidet, at jeg for stedse har taget Afsteed med dens Dyrkning, saalænge dens mere solide Broder, Vinterrapsen, beholder sin velfortjente Indest. Hiins Fold forholder sig, efter min Mening, til dennes, som 4 til 10 pr. Tønde Land.

12. Agerens Bearbejdning.

Ifølge det angivne Sædfifte synes Hanherredsbonden at spare paa sin Pløining og er overhovedet ikke omhyggelig nok for Jordsmonnets Rensning og Muldning. Han pløier ikke ofte nok og i tilstrækkelig Dybde; kun fire Gange til tre Rjærve eller fem til fire, og for det meste meget grundt; især fælder han Grønforden mod Vinteren til Gjødningsbyg paa denne Maade. Naar jeg foreholdt den tænksomme Agerbruger denne formeentlige Feil, hvorved en stor Deel Muld ikke udsættes for Udluftning ved Solens, Vindens og Frostens skjærende Paavirkning, men forbliver liggende død og kold under Plovsuren, indtil den forsilbig seer Lyset ved en dybere Pløining til Sæd om Foraaret, gav han mig dertil de to utilstrækkelige Bevæggrunde: "at Grønsværen derved bedre kunde raadne, og at han let kunde bringe en slet Undermand frem af den Grav, hvori han urørt burde henligge". Han troer nemlig ikke paa Gavnligheden af et fordybet Jordsmon, der vel, hvad jeg af Erfaring maa indrømme, det første Aar kan være skadeligt for Vegetationen ved sin døde Muld, naar det ikke er forbundet med Brak eller Brakfrugtavl; men vistnok længer hen i Notationen rigelig forrenter sig. Dog bruger Hanherredsboeren ikke den fordærvelige Stik, som man f. Ex. i min Tid brugte paa Gjøl, at tilharve den sælbede Fure før Vinteren, hvorved Fjerdedelen af Jordens Overflade ikke udsættes for Luftens Paavirkning. Thi Harven efterlader jo en lige og

horizontal Overflade; Pløiningen derimod en taffet, nemlig baade en halv vertical og heel horizontal.

Den gamle Plov i Hanherred er Hjul-Ploven; den er kun saa Steder fortrængt af Svingploven; men er ingenlunde saa tung, som det uformelige Redskab, man bruger i Thyland. Ibetmindste gaae 4 smaae Hanherreds-Heste bedre med den, end 4 store Thyboheste med det thylandste Monstrum af Plov. Plovkarlen gaaer i Hanherred bag Ploven og i Furen; i Thy ved Siden og paa Landet. Naar han er en god Plovdriver, og Ploven er vel stillet, kan han begge Steder halsovende, om skal være, styre sin Plov. Harven er af samme Skikkelse, men ikke af samme Størrelse og Tyngde, som Thyboernes. Den bestaaer af fire Afdelinger, hver med 3 Bul og med fem Tænder i hver af disse. Men Tænderne ere langt kortere, og Bullene langt lettere; hvortil det deels sandede, deels muldsandede Terrain i Hanherred er Aarsagen; medens det fordetmeste muldlerede og stenede Thyland trænger til skarpe, tunge og stærke Agerdyrknings-Redskaber. Paa stærke og senebundne Agre vorder dette lette Redskab naturligtviis saare utilstræffeligt. En anden og ikke mindre væsentlig Feil ved Harven i det østlige Hanherred begaaae vistnok de, som istedetfor med Lænke og fast Jernfrog, befæste Harven til Hamlen med en Trægaffel og Træfrog; hvilken sidste de hæfte i een af Harvens Vinkel-Spidser mellem den yderste Harve-Skede og den yderste Bul. Den korte Afstand mellem Kraft og Byrde for-

mindsker vistnok Arbeidet for Træk-Dyrene; men naar disse ikke ere meget smaae, lattes nødvendigviis den forreste Deel af Harven fra Jorden, og Tændernes Virksomhed maa da formindskes. Denne ufuldkomne Maade at harve paa, lader sig mangengang tilsyne paa Bondens af Dvif-Rodder oversyldte Agerlodder. Den lange Jern-Krog, som sidder fast paa den thylandske Harve og som træder istedetfor Lænke og Krog, ved at gribe med sin Bøining om Hamlen, hæver bedre denne Ulempe. — Tromlen er ikke nær saa udbredt i Hanherred, som i Thy, hvor næsten enhver Gaardmand eier sin. Først i de senere Aaringer begyndte den at blive almindeligere, men allene til Baarsæd. Jeg troede ogsaa at spore Gavn af at benytte den paa sandige Rugmarker, især i Foraaret, naar Barfrost og Blæst havde blottet Rodderne paa denne Sædart. Paa de lerede og af Foraars-Tørke sprukne Rug-Marker, som jeg opharvede, maatte naturligviis Tromlen følge Harven. Naar Bonderne opharve deres Havre- og Bygmarker for at ødelægge Agerkaalen, der vrimler frem paa deres Alsædsjorder, begaae de vistnok lige stor Feil ved ikke at bruge Tromlen derefter, som naar de ikke rette Harvningen efter Veirligets Bestaaffenhed. De harve vel naar hine Ukrudts-Planter skifte Blade; men ligesaa vel naar det seer ud til Tørke, som til Regn. — Hype-Ploven brugte man til for saa Aar siden ikke meget; man benyttede sig af Hjulploven frem og tilbage i samme Jure. Nu er dette subomnere og for Kar-

toffelavlen i det Større nødvendige Redskab blevet mere almindeligt. De, som ikke eie Hypeplove, laane dem hos Andre. — Af andre Agerdyknings=Redskaber, som tilhøre den nyere Tids Opfindelse, kjende de fleste Bønder kun lidet til Sving=Ploven, og de benytte sjældent Kornrensning=Maskinen. Af Sving=Plove bruger man meest den saakaldte Hjør=ring=Plov, der mere er daanet efter den Baylafske Plovs Construction, end efter den Americaneske. Den er paa lette Jorder et af de meest hensigtsmæssige Plov=Redskaber; men for fleint i hele sin Bygning, baade i Jern og Træ, for tunge og stenede Jorder. Jeg kan f. Ex. ikke bruge den paa mine nuværende Jorder, hvor et staallagt Lang=Jern er halv opslidt ved 3—4 Dages Pløining i Baarjord. Erstirpatoren er aldeles ubekjendt i det østlige Hanherred, paa hvis lette Jorder den vist vilde være saare anvendelig, især til at udrydde Dvif=Klodder.

13. Sædens Behandling.

Man vil ikke tage meget Feil ved at paaatae, at Bonden i ialmindelighed afdeler sin aftarstede Korn=Dynge efter et tredobbelt Diemed; efter som han nemlig bestemmer en Deel til Sæd og Høitidsbrug, en anden til almindeligt Huusholdnings=Korn og Handels=Bare, en tredie til Tiende, Fattigkorn o. a. offentlige Præstationer. Hvad han kalder "det frammeste og det agterste", o: det forreste og det bagerste, og hvad der er det vægtigste og meest svange, har man

ikke Bønskelighed ved at indsee. Dog, der gives ogsaa i dette Stykke mange hæderlige Undtagelser fra en almindelig men ikke prisværdig Skif. Unegtelig anvende de fleste Bønder megen Flid paa deres Sæde-Korn. Mange spare ikke Beføstning ved at kjøbe renere og vægtigere, altsaa ogsaa dyrere, Sædarter, og ofte hente de dem langveis fra Egne, der ere bekjendte for deres gode Sæde-Korn. Paa Nibe Marked hente Mange deres Sæde-Rug og fra Bester-Eggen deres Sæde-Ørter. De antage Omstiftning af Sæde-Korn for gavnlig. Men Fleertallet af disse Agerbrugere gaar sjældent udenfor Sognet; og mange ville ikke engang gjøre sig den Uleilighed, at søge en god Rensnings-Maskine $\frac{1}{2}$ Miil borte. Alligevel saae jeg en betydelig Forskjæl baade paa deres Marker og deres Tiendekorn i den sidste Tid af mit Embeds-Liv der i Eggen, imod dengang, jeg kom dertil. Navnlig vare deres Rugmarker dengang saa opfyldte med Klinte, at jeg ikke taler i Hyperbol ved at paastaae, at dette Ukrudt udgjorde $\frac{1}{2}$ Delen af manges Hanherreds-Bøndes Rugsæd. Den meste Flid anvender Bonden paa sit eget hjemmeavlede Korn og helst i sit eget Huus: Han tager nemlig det Forreste til Sæd og renser det omhyggeligt med de paa Eggen brugelige og ret hensigtsmæssige Skind-Sold, hvoraf de, som benyttes til Sæde-Korn, have de største Huller. Manges Huusbønde lader ogsaa sine Børn og Huusfolk pille sine Sædarter de lange Vinter-Aftener; skjøndt Huusfliden i dem, desværre! er saare

liben. Bonden saaer i denne Egn ikke saa tykt, som i Thy, hvor man næsten ødsler med Sæden; men han nedlægger alligevel en rigelig Sæd i Jorden, fordetmeste 1 Td. Byg i 10,000 □ Alen. Hans lette, og desværre! ikke altid velbehandlede Jorder trænge ogsaa til overflødig Sæd, mod de bedre og vel dyrkede, hvori den enkelte Kiærne lettere kan buste sig. Noget Tid efter at Vaarsæden er kommen op, undersøges denne Egns Beboere, paa Grund af deres Afsædsdrift, at opharve den, forat odelægge det fremmyldrende Ufrudtsfrøe, s. Ex. Agerkaal („Sletkaal“) og saadanne et slet Agerbrugs onde Folgesvende; skøndt de, som sagt, ikke rette Dpharvningen efter Beirliget, eller altid foretage den paa den rigtigste Maade. Jeg har ogsaa seet mangen Bonde tilligemed sine Huusfolk at rense sit Byg og Kartoffel-Stykke for Tidsler; men istedetfor at skjære dem, naar de ere spæde og grønne, i Haffelse til sine Creaturer eller at lade dem forraadne i Gjødningen, henkaster han dem ofte paa Veie og Stier til Unytte.

14. Høst-Arbeidet.

Dette er i Hanherred temmelig forskjelligt fra det Thylandske; begge Provindser have deres særegne Fortrin og Mangler i dette Punkt. Allerede paa disse Egnes Meie-Nedskab er der betydelig Forskiel. Hanherredsbonden bruger et længere Skaf paa sin Vee; han griber med den høire Haand ovenover samme ved et enkelt Haandtag, men nedenunder med

den venstre ved et Haandtag med Bryst, saaledes, at det lange, noget opadboiede Skafthviler paa det venstre Armlid. Thyboens Skafth er kortere, og han tager med begge Hænderne paa Haandtagene, som ere befæstede ovenpaa hans Læe, saaat denne under Høstarbeidet svinger i det Hele i mere horizontal Stilling. Den paa Enden af Skafthet befæstede Træ-Griber er tregrenet og bredere mod Enden; den ender i Hans herred der, hvor Jernet er fastgjort til Skafthet; mens den i Thy, ligesom i Fyen, fortsættes med en Bøining langs med Jernet, af omtrent $\frac{1}{2}$ Alens Længde, og er derhos noget sammenkneben med sine Ender. Denne Forlængelse ansees nødvendig i Egne, hvor Kornet groer stærkere til og undertiden ligger i Læie. I Hanherred derimod antager man den enkelte Griber for tilstrækkelig. Hver Høst-Mand har en Dptagerstke og en Riber efter sig; i Thy, hvor man bruger Jern-Kratten med Haandmagt, noies man med 1 Mand, som oftest en stor Dreng, til at rive efter 4 Jern; men der maa Man ogsaa have endnu Een til at sætte Regene sammen, hvilket Arbeide Dptagerne i Hanherred forrette tilligemed Dptagningen. Som Følge heraf har Hanherredsboen ikke saa megen Nivelse, og det, han saaer, bliver mindre jordblandet; men han trænger paa den anden Side til flere Høstfolk og forretter derhos ikke nær saa hurtig sit Høst-Arbeide, som Thyboen; hvilket jo er en stor Fordeel paa Aarets travleste Tid. Ogsaa i Henseende til Regenes Sammensætning ere begge Provindser hin-

anden ulige. I Hanherred stilles kun 3 Neeg sammen, og hvad tre Jern høste, sættes i een Mad paa Agrene; i Thy derimod stilles Nege i halve Traver og ethvert af dem til Stotte mod det Andet, ligesom man pleier paa Derne. Man saaer derfor kun halvt saamange Rader og kan bedre rive med Kratten derimellem. Det kan ikke nægtes, at den første Sammensætnings-Maade, især i regnfulde Somre og en vanskelig Høst, er den sikreste og tjenligste for Sædens Beiring; fordi kun $\frac{1}{3}$ Deel af Neget berører sin Raaboe, medens de øvrige Sider ere udsatte for Sol og Vind; naar efter den sidste Maade at sætte dem paa, den ene Halvdeel er dækket og kun den anden, ja næsten $\frac{1}{3}$, staaer frit. Derimod medfører hiin Maade ogsaa den Ulempe, at der bliver flere Bundsteder at rive; og, naar man betænker, hvor mange Folk man i en saa kostbar Aarstid maa skaffe tilveie, først ved Sædens Hugning og siden ved dens Hjemkjørsel, som Rivere, hvormange Træriver man maa skaffe tilveie og holde vedlige hele Høsten igjennem i disse ingelunde skovrige Egne, kan neppe den renere Behandlingsmaade af Rivelsen opveie Arbeidets Seendragtighed og Kostbarhed. Ved Kornets Hjemkjørsel bruges i Hanherred langt smalere og kortere Bogne, end i Thy. Som en Folge deraf gaaer dette Arbeide heller ikke saa raft fra Haanden. Man kan sjelden føre mere, end $2\frac{1}{2}$ Trave paa en Bogn, og det er endda smaat Vind; naar man i Thy fører et Væs og bruger noget større Vind. Paa Marken tælles 60

Neeg eller 20 Treneegs Kjarve til en Trave, ved
 Tærffningen kun 40 Neeg eller 20 Toneeg til Sam-
 me; i begge Henseender udgjøre 3 Traver et Læs.
 Mange bruge den daarlige Skif, at baande Rugen
 med sig selv; men vælge dog Duggen eller Regnveir
 til dette Arbeide; Andre benytte enten Halmbaand eller
 Simer. I at sætte sine Kornstakke og overhovedet
 ethvert Slags Hæs troer jeg, efter mit korte Bekjendts-
 skab til Egnen i Thy, at dette ingenlunde kan maale
 sig med Hanherred. Man seer sjelden paa det sidste,
 hvad der oftere skeer paa det første Sted, at Korn-
 og Høstakke tage Vand og bedærves. — Det i en stön
 Aarstid saa naturlige Udbrud af menneffelig Glæde,
 som man horer om Høsten i Thyboens og Fyenboens
 Sange, savnede jeg som oftest under mit flereaarige
 Ophold i Hanherred. Jeg troer, at Aarsagen til den-
 ne Folkets i hiin Egn ligesom medfødt Alvorlighed
 ligger deels i deres Fattigdom og Næringsforger,
 deels i deres langt tarveligere Levemaade, der hverken
 i Høsten eller de andre Aarstider er nær saa yppig,
 som i Thy og Fyen, hvor det stærke Martsøl, denne
 kraftige danske Drik, aabner Hjerterne og Læberne.
 Naar Hvermands Høst er tilende, sluttet den stedse
 med et „Opstjær“ o: Høstgilde, hvorved Brændes-
 viin, „fiint“ Brød (Sigtebrød), Musik og Dands ere
 fornødne Rekviziter, hvis det skal være nogenlunde
 „svært“ o: tilfredsstillende. Dertil blive alle de ind-
 budne, som meer eller mindre have deeltaget i Høsten.
 Undertiden forene mindre Huse sig om, hvertandet Aar

at holde hinandens Dyffjær, deels for Sparfombeds Skyld, deels for Selftabelighedens og meest for Dandsens. Hvilken sidste bestaaer for det meste i Rigel, To- og Tiirtour, oftere holsteenst Bals, sjeldnere en „Lange-Række“ 3: Eccosaice.

15. Aftærskningen.

Som Tærsker fortjener Hanheredsboen ingenlunde at sættes ved Siden af Thyboen; han staaer i denne Henseende ligesaa meget under ham, som over ham i Grøstkastningen, der i de fleste Egne af Thy er aldeles i sin Barndom. Hiin tærsker neppe det Halve om Dagen, mod denne. Vel er Kornet ikke nær saa givtigt i Hanherred, som i Thy; men paa det første Sted benyttes Morgen og Aften hverken saa tidligt eller vedholdende; man har der heller ikke nær det hurtige Greb med Kornets Henlægning paa Loegulvet, selve Tærskningen, Halmens Afrystning og det aftærskede Kornes Keen-Rivning; Hanheredsboen tærsker et langt mindre Antal Rjærve i hvert Udlæg, hans Pleiel gaaer i langsommere Taft, han bruger Hænderne og ikke Rivestagen, naar han ryster sin Halm, og spiller megen Tid ved at rive og atter rive ethvert lille Straa og ethvert Ar af det aftarffne Korn. Han troer, at Kastningen og Rensningen derved bliver ham lettere; og, fordi hans Korn indeholder megen Avne, mener han, at han oftere bør reenseie sit Loegulv. Derimod kan han lade sig nøie med et indskrænket Rum, naar Thyboen skal have mere Plads og

en længere Loe at tærste i. Af de anførte Grunde er man bedre tjent med at give en Thyboe Tonde-Tærster det samme som i Hanherred 3: 12 $\frac{1}{2}$ pr. Tonde paa egen Kost, hvis man ønsker sit Korn optorffen i rette Tid. Og, det er ikke blot for den Sidstes gode Appetits Skyld, at man heller vælger ham paa egen Kost, end paa Husbondens. Ogsaa naar han gjør Tag (Vanghalm), spiller Hanherreds-Tærsteren formegen Tid ved sin overdrevne Omhyggelighed for at pille ethvert Ar af Midten og ethvert udstaaende Straae af Roden paa Negene. Rensningen er sædvanligt, hvor man ikke har Maskine, Fruentimmer-Arbejde; da staaer Tærsteren som en ledig Tilskuer med Kosten i Haanden.

16. Hø-Avl.

Det er allerede bemærket, at Engene i Hanherred kun afgive lidet Hø i Forhold til deres Udstrækning, hvor ikke Ly, enten af Buske, Gårder, Bakker, Haver eller Bygninger beskærme dem mod Hav-Luften og Storm-Bindene. Der gjøres, som sagt, heller ikke videre for deres Forbedring, enten ved Overrisling, Vanding, Dvergjødning, Mergling, Harvning, Tromling, eller Opbrydning, eftersom Localiteten maatte tilraade disse Forbedrings-Midler. Urorte af Menneſtehaanden, naar undtages deres aarlige, ofte temmelig nærgaaende Afhugning, henligge de i den Stand, hvori Naturen af Skaberens Haand udstrafte dem. Og da Græsset er meget kort og tyndt, er det en Selvfølge,

at det maa flaaes meget nær, og at Veen dertil maa holdes meget skarp. Dette er især fornødent for dem, som have hine Holme i Liimfjorden, hvor Fjord-Vandet, som overskyller dem For- og Efter-Vaar, med sine Salt-Dele bidrager ligesaameget til Sylt-Græssets Kort-hed, som det gjør Høet deraf til et baade kraftigt og yndet Foder-Middel for alle Kreaturer, men især til Faar. Engene i Hanherred høre nok ellers forresten til de saakaldte "blaae" Enge, hvor det naturlige The-mothy-Græs er den overveiende Græs-Art. Højbjerg-ningen pleier at begynde en 8 Dages Tid efter St. Hansdag, ligesom Aarets Bessaffenhed fører det med sig. Det afhugne Græs samles, hvor Terrainet er jævnt og tillader det, med en Fjel, som trækkes tillige med Rudsken (der staaer paa samme og, ligesom Dyn-gen formerer sig, lægger sig over denne) af et Par Heste. Det udsprebes fordetmeste i firkantede Kobler. Thi at rive det i Haler antager man ikke for tilraade- ligt, fordi det tynde Græs lag ellers vilde "falde i Jor-den", d. v. s. meget vilde undgaae Rive-Tanden, naar det var blevet noget veiret. Men det er vistnok en betydelig Feil ved Hø-Avlen i Hanherred, at man lader Høet henligge forlænge i disse Kobler; hvorved det faaer alt for megen Beiring og taber saameget af sin fine og aromatiske Hø-Lugt, og altsaa bliver mindre behageligt for Dvæget. En kortere Beiring og længere Stafning vilde vistnok være langt gavnligere. En Engs Areal regnes i daglig Tale efter visse "Kar-les Slet" : saameget, som en Karl kan flaae i een

Dag. Kloverhø-Avlen er saa ubetydelig for Bonden, at dens Behandlingsmaade neppe er værd at omtales.

17. Dvægavl.

Det kan naturligviis ikke være andet, end at, som Græsgangen og Vinterfodringen er i en Provinds, saa maa dens Dvægavl vise sig baade i det enkelte Kreatur og gjennem flere Generationer; thi begge Dele, baade Jordbundens Bestaaffenhed og Dvægets Behandlingsmaade, have den største Indflydelse paa det hele Creaturhold og Alt, hvad dermed staaer i Forbindelse, Dvægets Størrelse, Stiffelse, Fedme, Melk- Ost- og Uld-Production. En skarpere Begrændsning kan der saaledes ikke være, end den Modsætning, hvori navnlig det frugtbare Thy og det magre Hanherred staae til hverandre. Paa det første Sted ere Kreaturerne store, velsluttede, lige af Ryg, brede af Kryds, med velstillede stærke Been, kort, tyk Hals og høit- og vidtstaaende Horn. De synes der (med Undtagelse af Hornets Dannelse) at have saamegen Liighed med Tyroler-Racen, at jeg skulde vel ikke meget feile i at paastaae, at den oprindeligst sydske Dvægstamme der er blandet med hiint fremmede Blod. I Hanherred derimod viser den magrere Græsgang og megen Halm- men lidt Kjerne-Fodring sig tydeligt paa Dvægets spinkle Udseende. Hornqvæget er der smaat, smalhalsset, spidskrydsset, med lange og tynde Been. Men det synes især med Hensyn til sine

Been, Knokler og Kjødtrævler at besidde en stor Deel af de Kjendemerker, som Thaer anfører som Særkjendet ved den jydsk Race. Man kunde maaskee ikke upassende kalde dette Dvæg en vantreven Green af den ægte, ædle jydsk Stamme. Thi dets tykke Hud og ofte som en Børste staaende Haarlag vidner om en stedmoderlig Behandling paa sure og hebeagtige Græs-gange, hvor det især i Dpværten maa søge en sparsom, vandig Føde og udjages tidligt og sildigt paa Aaret. Bonden anvender heller ikke den Flid paa Kalve-Dydrættet, som det fortjener; den otte Uger mælkdrufne Kalv synes i de 4 Uger at have været mættet til Nødtørst, i de andre 4 at have sultet. Lille, mager forlader den Mellespanden; lille og tykmavet tages den langt ud paa Efteraaret ind fra den vandige Kjør-Græsning, paa hvilken den dog vel meest i det andet Aar faaer det Banesaar, den sjelden mere forvinder i sin Tilværelse. Som Kalven opfødes, bliver naturligiis Koen. Dvæn holdes desuden fortidlig til Tyr og kælver paa ufordeelagtig Aarstid; den føder Kalv som halv Kalv, og sædvanligere paa den tørre Halm, end paa Græsgangen; og Studen er Stebbarn paa Stalden, hvor Halmfodring og det daarlige eller sletbjergede Hø „er godt nok til Studene.“ Af disse tre Grunde standses naturligiis Ungqvæget i Bærten, just i den Alder da det er saa gavnligt, at alle organiske Dele udvide sig. Racens overveiende Farver ere den oprindelig-jydskes i sort og graae, med begges Nuancer. Koen er ialmindelighed meget

blodmælket og efter sin Størrelse mælkeriig. Henslyttet paa bedre Græsgange og et bedre Vinterfoder vilde den som Mælkeo vistnok kunne maale sig med hver anden Race i Jylland; Skøndt den altid, idet mindste gjennem flere Generationer, vil blive — hvad Thyboen kalder den — „spids i alle Dele,“ d. v. s. beholde sit smale Kryds og Hals og sine vel høie og spinkle Been. Disse Bemærkninger gjælde imidlertid Bondens Dvæg ialmindelighed; thi paa de større Gaarde, navnlig Koffedal, Aagaard, Bratfkou, Sønderstovsgaard o. s. v. er Dvæget betydeligt forbedret ved Krydsning med Tyroler- og Sveitserracen, der især er bleven udbredt fra de to første; og da Bonden somoftest trækker sin ørne Ko til Herregaardens Tyr, seer man naturligviis mange af de saakaldte „Blandinger“ hos Bønderne. Denne blandede Race skal have beholdet det jydsk Dvægs Beqvemhed til Mælkning, men tillige, som hine fremmede Racer, bevare et godt Huld paa en taalelig Møgt. Den er finere i Hud og Haar, end den egentlige jydsk. Man gjenfjender hos den blandede Tyroler-Ko dets brede Kryds, opadstaaende Haleknub, den tykke Hals med Doglæbben og dens nedludende Horn, og dens Slægtskab med Sveitserracen i dens mere lysrøde Farve og opadstaaende, noget tilbageslanende Horn.

Faaret er det simple, korthalede, ikke store jydsk Faar, hvor det ikke er forædlet ved Krydsning, som f. Ex. paa Koffedal, hvis store, langhalede og langstrakte Faar skulle være af en spansk Race og paa

Nagaard, hvor Southdown=Faaret meest har været holdt. Enkelte Dishley=Bæddere have i de sidste Aaringer været meget søgte til Faareavlens Forædling: For en 3 Aars Bædder af denne Race har jeg faaet en Bærdie af 14 Rbd. og for en 2 Aars 9 Rbd., naar 6 Rbd. er god Betaling for en feed 3 Aars jydsk Bede. Dishleyeren er efter min Erfaring neppe saa uldbærende som Southdowneren; men dens Uld knubber ikke i Kanten, som dennes, og er derfor mere anvendelig i Bondehuset og til hjemmegjorte Tøier. Jeg har havt begge Slags i min Besætning; men foretrækker af den anførte Grund Dishleyeren; skjøndt en 3 aarig Bædder af denne Race kun har givet 8 \mathcal{L} i begge Klipninger, medens en Southdowner=Bædder af samme Alder og med lige Røgt bar 9½ \mathcal{L} . Jeg brugte at klippe begge Racer baade Foraar og Efteraar. Med Hensyn til Southdownerne synes jeg at have bemærket, at de i det første Aar fordetmeste altid holde sig magrere paa Kroppen og tyndere i Ulden, end Dishleyerne; men de komme sig mærkeligt i det andet Aar og naae sædvanligt en større Vægt, end disse. Dette mener jeg tyder hen paa, at Southdownerne have mere vanskeligt med at vænne sig til Climaet, end Dishleyerne; skjøndt man dog skulde antage det Modsatte, da deres korte, tætte Uld synes bedre at kunne modstaae Veirligets Umildhed, end Dishleyernes lange og mere tynde Uldlag. Det er høit regnet, naar man anslaaer Bondens Faareslof, den unge og gamle, til 2 \mathcal{L} pr. Stykke ved hver Klipning; og

naar man antager, at 25 Moderfaar give et Brutto-
Provenue af henved 100 Rbd. for Uld, Kjød, Talg
og Levelam.

Den østlige Deel af Hanherred, til hvis Ager-
brug der i nærværende Opsats nærmest tages Hen-
syn, udmærker sig ingenlunde ved sin Hesteavl; maa-
ske enkelte Kirkefogne undtagne, f. Ex. Broust. Og
saa dette synes at hidrøre fra Egnens Græsgange og
Fodermaade, og fornemmelig fra den ringe Grad af
Velstand hos dens Beboere. Mange af disse, f. Ex.
i Torslev Sogn, tvinges af Nødvendigheden til at
sælge ethvert godt Tillægsdyr, hvoraf de ere i Besid-
delse og have kun Raad til at beholde de ringere. De
fleste maae endog, forat tilveiebringe en Rødstilling,
sælge deres Føl i den unge Alder, da de om Efter-
aaret tages fra Moderen. Man seer derfor enten
smaae og gamle Følhopper, eller, om de ere større
og yngre, feilfulde. Man har endog havt det mærke-
lige Exempel, at en spattet og aldeles ikke smuk Hest
hos en Bonde deri Egnen i et Tidrum af 5—6 Aar
og maaske længere har været foretrukket langt renere
og smukkere Beskælere baade hos Bønder og paa
Herregaarde, blot fordi disse have kostet 1 eller 1½
Species mere i Bedækningspenge. Saa liden Sands
har Bondestanden endnu for en ham saa vigtig Ind-
tægtskilde, og saalidet beregner han den længere Af-
stand og forøgede siebliffelige Udgift mod den siffre
Binding, at anvende den samme Umage og Bekostning
paa at opdrætte en reen, stor og smuk Plag, som en

lille, uanseelig, og saa spattet og feilfuld som dens Fader og Moder. Der gives naturligviis ogsaa i denne Henseende mange hæderlige Undtagelser, som ikke ændse den Umag og Beføstning, at søge med deres Føl-Hopper efter længere fjernede og mere kostbare Hingster; og saadanne Mænd have betydelig Indtægt af deres Føl-Dydræt; især naar de have Evne og Forstand nok til at beholde Føllene saalænge, indtil de kunne sælge dem som 3—4 aarige Plage. Naar den sædvanlige Priis da paa Lerup Marked i September for et Føl er fra 20 til 23 Rbd., bringe enkelte Bønder deres Plage ofte til henved 100 Rbd. De bedste Plage, som tillægges i Hanherred, kjøbes ialmindelighed paa hiint Marked af den mere beregnende og velhavende Thyboe, der opfodrer dem fra 1 à 2 Mars Alderen og sælger dem som 3—4 aarige, ofte til en Priis af 80 til 100 Daler Courant. Han sparer ikke paa sin Havre og sit Korn; opfodrer det hellere, end han kjører det til Kjøbstaden; han seer en sikker Binding i sin velfodrede Hest, der vel skal giøre Reisen „sønderpaa” d. v. s. opkjøbes af holsteenske og fremmede Prangere, men efterlader en kraftig Gjødning til den Mark, hvor den hentede sin Fedme, sin Kraft og Skjønhed. Gid Hanherredsboen i dette Punkt vilde følge Thyboen som sin Lære-Mester, og selv beholde sine unge og gode Plage, men kun bortselge Udskuddet. Det vilde ret snart kjendes tydeligt paa denne Egns forfømte Heste-Vol!

Svinet er i Hanherred af en temmelig stor, men

ingenlunde saa smuk og velsluttet Race, som den, der f. Ex. findes i Hjørring-Egnen. Den er for høibenet og smalhalsket efter sin Længde. De Blandinger, som jeg der har seet af engelsk Race, ere, ligesom denne, beqvemme til Fedning, og naar man fjerner dem et Par Generationer fra den og lader den jydsk Race blive den overveiende, ville de sikkert være gavnlige for en Egn, der altid vil have Banskelighed ved at sommerføde sine Sviin.

18. Tørve-Bjergning.

De bedste og dybeste Tørve-Moser eier Hanherred i Broust og Øster-Svenstrup Sogne, især i Egnen af Tranum-Mæe og Nørre Sø. Tørven er af en særdeles god Bonitet og fordetmeste let at bjerge, da der ved Canaler og mindre Vand-Løb er sørget godt for Vand-Afledning i hine Egne, hvor Groftkastere upaatvivlelig kunne henregnes til nogle af de bedste i Jylland. Maa-den at skjære Tørven paa er meget forskjellig fra den i Thy. Thyboerne staae nemlig foran de Tørvebanker, der skulle skjæres; med smaae, ligestafede Spader afskjære de sædvanlig 2 Tørv abgangen, hvilkte de lægge ovenpaa hinanden med Spaden, og derefter paa een-gang lange dem op til Udtrilleren. Hanherredsboerne staae ovenpaa selve Tørve-Massen og binde, for ikke at beskadige samme ved at træde derpaa, Brætter under deres Træ-Skoe; de bruge større Spader med krumme Skafter, omtrent ligesom de saakaldte Sand-tørv-Spader, hvormed de skjære deres Flad-Tørv. 3

tør Tilstand er Thylands-Torven $7\frac{1}{2}$ Tomme lang, $4\frac{1}{2}$ Tomme bred og 2 Tommer i Gjennemsnit; Hanherreds-Torven derimod 9 Tommer lang, 8 Tommer bred, og $2\frac{1}{2}$ Tomme tyk. Som Følge deraf, behøver den sidste næsten dobbelt saa lang Tørring, som den første, før den staffles. For at tørres, henlægges den affaarne Tørv i Thy strax paa Gladen; men stilles i Hanherred paa Kant og i Dvincunx op til hinanden, hvorved en Samling deraf \approx : et Bredsel, faaer omtrent denne Skikkelse: , ligesom man tænker sig en skraa Table-Muur. Paa det første Sted sættes de i Bulle eller langagtige Fjirkanter, i Skikkelse af et Huus uden Tagskiæg; og da udgjør hver Bul omtrent to Bønder-Væs; paa det sidste sættes de i "Skruer", af Udseende som en Suffer-Top, og en saadan indeholder et lille Bønde-Væs. De skrues naturligviis ikke, før de oftere have været vendte og ere tilstrækkeligt tørre. Den, som ønsker at faae sine Tørv sikkert og hastigt bjerget, gjør bedst i, at følge Thyboe-Skikken og at skjære smaae Tørv; men han maa, det forstaaer sig, ogsaa berede sig paa en større Arbeids-Kraft. Jeg har i dette Aar prøvet begge Maader med lige kysdige Tørv-Gravere fra hver Egn, for at vælge den bedste og nemmeste Maade; men kom, efter en kort Tørrings-Tid, til det Resultat, at det var bedst at standse Hanherredsboen itide, og at lade Thyboen vedblive. Jeg kan paa dette Sted ikke undlade, i Forbigaaende at omtale en efterlignelsesværdig Skik, som i de seneste Aaringer er bleven benyttet og hvert Aar

benyttes af hver Mand i mine nærværende Sogne, naar Vand-Mængden ikke kan bortskaffes, og der, hvor den hindrer den sædvanlige Maade at grave Torv paa. Med et skarpt, jernbeslaget Bræt af en Fjels Brede affjærer man nemlig en Masse Torv af en Skud-Torvs sædvanlige Længde og Brede i Gjennemsnit, ligesaa Grønningen, hvorpaa Arbeideren staaer og ned til Bunden af Torvemosen; derefter tilfjærer man Torven, som endnu er fast i Bunden, med en skarp indadstaaende Spade, som er befæstet paa en lang Stang, og trækker, ved at holde begge Redskaber fast mod hverandre, den affaarne Torve-Masse op paa Grønningen, hvor den skjæres eller, rettere sagt, hugges i Torv af sædvanlig Størrelse med en lang og skarp Kniv, og derefter bortkjøres. Jo mere Vand der er i Graven, desto lettere gaaer Arbeidet; thi Vandets Elasticitet hæver ved sit Tryk den affaarne Torve-Masse fra Bunden. I en tør Torve-Mose er den sædvanlige Gravning at foretrække. Det Bedste ved dette simple Redskab, som en Huusmand i Nors har construeret, er dets praktiske Anvendelighed og dets Brugbarhed for enhver Egn, hvor enten Naturen (s. Ex. ved Torvemoser, som ere indsluttede mellem høie Bakker) gjør Alt imod Vandets Afledning, eller hvor Menneffene (s. Ex. i Thy) gjøre enten Intet, eller meget Lidet derfor. Dette Redskab fortjener en almindelig Udbredelse, og skal jeg, vil Gud, ved Leilighed nærmere beskrive Samme. Foruden Skudtorv nødsages man i flere Egne i Hanherred, ligesom overalt i Jylland, at skjære

enten sin Hede op i Lyng=Tørv, eller sit Skær og sine Enge op i Sand=Tørv; hvilket naturligtvis er lige fordærveligt for Græs- og Lyng=Varten. Til begge Slags Glad=Tørv bruges, som sagt, opad boiede Skafter paa Spaderne. Naar de affkaarne Tørv have ligget nogen Tid for at tørres med Sort=Siden opad, reises de op to og to mod hverandre med Grøn=Siden udad, og vendes flere Gange under Røgtningen, efter Veirligets Bestaffenhed. For at de ikke skulle brænde sammen — hvilket let kan stee og afstedkomme Fare —, bor man sætte dem nogen Tid i Struer, før Hjemfjørselen. I saadanne Stkke kunne de ogsaa taale en Deel Regn uden at bedærves.

19. Havevæsenet

er desværre, hvad Træ=Plantning angaaer, ogsaa i Øster=Han=Herred, som mange Steder i Jylland, endnu i sin første Barndoms=Stand. Dog er der een Bye, som fortjener at kaldes Hanherreds Amager=Bye, jeg mener: Attrup i Torslev Sogn, hvor Bønderne, baade Huusmænd og Gaardmænd, lægge sig paa en priisvædig Maade efter at avle de sædvanlige Kjøkken=Urter, ikke alene til eget Forbrug, men ogsaa til Salg for de omliggende Egnes Beboere paa Lerup Eftersaars Marked. Ellers fortjene Bøndergaardenes Have hellere at kaldes Indhegninger til Hø- og Kornstakke, end det simple Navn: „Kaalgaarde.“

20. Huuslivet.

En Egns Belstand kjendes af flere isinesaldende Ny Raakte. 5 B. 1 S.

Omstændigheder: dens Bygningers Udseende, dens Indvaaneres Levemaade i deres daglige Liv og ved almindelige og særegne Høitider. Paa Alt dette seer man Hanherredsboernes Uformuenhed. I deres for detmeste leerklinede Boliger finder man hverken de lyse og reenlige Bærelser for Menneſker, eller de tætte, ofte med Vinduer forsynede og smukt brolagte Stalde for Kreaturerne, ſom man træffer i det ſydøſtlige Jylland og den veſterjydske Egn. Bondens Familie boer ſædvanligt meget indſtrænket; Forældre, Høsbønder og Madmødre, vorne Børn og Tjenestepiger ligge ofte i det ſamme Bærelſe, i mørke, tilſluttede, altsaa og for detmeste fugtige Alkover, ſom ſtode til hinanden; de opholde ſig paa de Tider af Dagen og Naret, de kunne og ſkulle være ſamlede, i det ſamme Dagligværelſe; dette er den eneſte Stue, ſom er forsynet med Kaffelovn; den har kun eet lille Vindue, ſom kan opluffes og meget ſjældent aabnes; den indeflutter, foruden en mangengang talrig Huusflof, et Par Alkoverſenge og, naar Sygdom falder paa, een eller flere Patienter; man ſeer der baade Sommer og Vinter paa Hylterne Huusmoderens af Støv og Duun velbesatte Mælkeſade, og paa Trærammen over Kaffelovnen tørres om Vinteren og langt ud paa Sommeren det meſte af det Malt, deres Øltonde udfræver. Hvilken dunſtfuld Atmosphære maa man der ikke daglig indaande, og hvor ſtadeligt maa et ſaadant Hverdagsliv ikke blive for dets Deeltageres legemlige Velbefindende og for Moralitet og Sædelighed! uægte

Fødsler, syphilitiske Sygdomme, Inat, Skurv o. s. v. er det Ukrudt, der trives saa let og saa frodigt i en Jordbund, hvoraf det vanskeligt rykkes op med Rode. Men den, som stundom skal staae i længere Tid i det beklumrede Bærelse for en stinkende Sygefeng, hvis Haand der og i Skolen nødvendigviis ofte maa komme i Berørelse med snattede Hænder, hvis Klæder undertiden kunne faae et uvelkomment Besøg enten af "Monsieur de hoppe heisa" eller "Madame spaqier" ganz langsam;" og fremfor Alt den, der har Kjærlighed til Bondestanden og Agtelse for Menneskelykke, kan vel med Billighed ønske, at der fra Regjeringens Side maatte gribes til kraftigere Forholdsregler, end de forhaanden værende, hvad dette Punkt angaaer. Jeg seer vel det Betænkelige i, at Lovgiverens Haand griber kraftigt og dybt ind i det Indre af Huuslivet; men heller ikke der vil den gode Borger, at hans Frihed skal være ubunden, thi den skal og kan ikke være uden Grændser og Indskrænkning. Og naar han anerkjender Lovgiverens Ret til at indskrænke den ved andre vise Lovbud, f. Ex. i Politi- og Brandvæsenssager i Hensigt til Omgang med Ild og Lys, Skorstene, Skydegevæhrer ved Husene o. s. fr., hvi skulde han ikke ansee det, hellere som en Belgjærning imod ham og hans, end for en ufornoden og besværlig Tvang, om Regjeringen tog kraftigere Forholdsregler, end de nærværende lidetvirkende, for at forebygge eller tilintetgjøre de nævnte, i flere Henseender lige fordærlige Statsønder; saasom: at paabyde Slagvinduer

i ethvert Beboelsesværelse, der vilde være saa gavnlige for Liv og Helbred i Sygdoms- og Ulykkestilfælde; at forbyde ligesaavel Malttørring i Daglig- og Sygestuen, som Hørrøns Tørring i Bagerovnen, at udvide Sogneforstanderskabernes Ret til, ikke blot at besørge Skolebørnenes, men ogsaa deres vorne Huusvenners Helbredelse for hine væmmelige Sygdomme og udvide denne Ret endog til en alvorlig Forpligtelse o. s. v. Jeg har kjendt mange Skoler, baade her og der, hvor, hvis det snattede og skurvede Barn skulde hjemvises til dets Helbredelsesdag, denne da maatte blive dets Udskrivningsdag af Skolen, eller, hvor den hele Underviisning paa lang og ubestemt Tid vilde ophøre, fordi den hele Skoleungdom var smittet, og Forældrene, som selv vare urene, vilde gjengive det helbrede Barn denne Familie-Sygdom, eller dersom de ikke vare det, dog vare lunke for deres Helbredelse, ja endog havde den skadelige Fordom, „at Snat er en Sundhed og holder farligere Sygdomme paa Døren.“ Hvad der iøvrigt kunde gøres i dette Punkt for Bondestandens Velværen, vil jeg overlade en kyndigere Pen at antyde, men selv paa det indskrænkede Rum af disse Blade meente jeg dog at burde hidsætte disse Bemærkninger: saameget, mener jeg, griber deres Gjensind ind i Land- og Borgerlivet, saa vigtig antager jeg den at være for den offentlige Opmærksomhed. Ogsaa denne Egns Uformuenhed lader sig tilsyne, saavel i dens Beboeres daglige Levemaade, som ved deres aarlige og private

Høitider. Man seer dette især om Efteraaret, i det Lidet, man indslagter for det kommende Aar. I en Gaard paa 5 Tdr. Hartorn, til et Huuspersonale af henved en halv Snees Mennesker, unge og gamle, slagter man intet stort Dvæg, men fordetmeste kun en meget simpel Foraars-Griis og 6—7 halvmagre Lam og Faar: „Hvad er dette Lidet til saa Mange?“ — Men, de holde sig maaffee stadesløse ved at kjøbe ferst Riid, ved Høns, Wender, Gjæs? — nei, ingen lunde! Kjød kjøbe kun Enkelte til deres Dpfsjær og ved festlige Leiligheder; en halv Snees Høns ville aarligt ikke mætte mange Munde, Wender holde de sjældent til eget Kjøkken, og deres Gaaseflok hente de sønderjydske Gaasedrivere. Naar man da betænker, at den kjære Zuletid, som de besvære — i materiel Henseende — udstrække til henved Ryndelmisje, gjør et stort Skaar i Huusmoderens Indslagtning og Saltmadsfad, kan man let beregne, hvormegent der bliver tilbage for de øvrige Dele af Aaret: ogsaa for Hans herreds Bonden er Trinitatis lang og mager. Da søger han fordetmeste sin Trøst i det kjære Rugbrød og danst, item jydsk, Fuselbrændeviin. Af denne Grund, og fordi hans daglige M er den tynde, langtrufne Essents af 1 Tøndeøl paa 1 Skp. Byg og $\frac{1}{10}$ Deel Malurt i Forhold til $\frac{1}{10}$ Deel Humle, kan man forklare sig, hvorfor der i hine Egne bruges saa uforsholdsmaessigt megen Rug i Huusholdningen, thi unægtelig er Fedevarer en gavnlig Modvægt mod denne kostbare Artikel i dyre Kornagr. Men der gives jo

Egne, hvor Tarvelighed og Nøisomhed fremfor andens-
 steds takke Gud for Rugen og Kartoflerne; der for-
 staae maaskee ogsaa Menneftene nok saa godt som i
 de fede Egne, hvad det er: at bede om det daglige
 Brød og at takke ham, som kjærlig bestikker det. Den
 jydste Gjæstmilddhed har ogsaa sit Hjem i Hanher-
 red, dog synes mig ikke, den saa hastig og med saa
 oienfynlig Glæde aabenbarer sig i Huusfaderens og
 Huusmoderens milde Ansigts-Mine og deres venlige
 Velkomsthilsen, som i Vester-Eggen, hvor man strax
 haster med at skikke den indkommende Fremmede til
 Sæde, breder Dugen for ham, og sætter, til hvad
 Tid paa Dagen det saa er, Romslaffen paa Bordet
 og Kaffejebden paa Ilden. Maaskee en mere almin-
 delig Uformuenhed lader den alvorlige Bært i Han-
 herred noies med at tage Brændeviinslaffen af det
 lille Hængeskab og hans ligesaa alvorlige Halvpart at
 hente Ulkruset, og saaledes at „skænke og bænke” sin
 Gjæst. Det er især i hiin glædelige Aarstid fornø-
 dent, at man dog maa nyde Noget; for „ikke at bære
 Julen, 3: Juleglæden, ud” af Huset. Heller ikke ved
 festlige Leiligheder, som Bryllupper, Barnedaaber,
 Begravelser o. s. v. gaaer det der saa yppigt og flot
 til som i Thy, hvor man baade har finere og mere
 veltillavede Retter og en smukkere Anretning. Dog
 har man desværre ligesaa mange Retter, ligesaa lang
 en Spisetid, ligesaa idelig en Nippedrikken af Bræn-
 deviinsglasset, ligesaa besværligfaldende en Nøden af
 „Skafferne over Borde”. og ligesaa mange, fordetmeste

3 Dages Gjæstebud, som ved Thyboernes „Bøiler.” Suppe og Kjødet, hvorpaa den er kogt, Gaafesteg eller paa Fattigmands Brudebord Saltmad, salt eller tor Fisk, Søsterfage, Sodmælksgrød med Honningøl ere da de sædvanlige Spisevarer, og dertil foier man de lidet begejstrende Drifkevarer: flet Brændeviin, farvet med Rødbedesaft, fedt, nyt og flet humlet Ol, tynd Kaffe og 1 Glas Punsch, lavet af maadelig Extract. Ved disse Leiligheder formindskes Beføstningen ved modtagne „Sendinger,” 3: Foræringer i Fødevarer, af Gjæsterne; og disse bestaae enten af dem, som Bært og Bærtinde kalde: „vor Folkes,” 3: som henhøre til deres Familie eller til deres, for hvis Skyld Gjæstebuddet er anrettet, eller af dem, som høre til samme Byslag, 3: ere forenede ved Frendskab og godt Naboeskab. Man maa tilstaae, at i det daglige Liv holde Forældre og Bærger deres Born og unge Tyende meget tidlig til Arbeidsomhed og nyttigt Arbeide; jeg har seet 15 Aars Dreng gaae med en Karls Sifferhed bag Ploven. Og det er naturligt, thi hvor Hyrdelivet endnu ikke er veget hen for en høiere Cultur, og hvor Velstand endnu ikke har indfundet sig med denne, maa Barnet tidligt hjælpe sin Fader og Moder ved landlige Arbeider. Først kalder Gaase og Faareflokken, og derefter det løsgaaende Dvæg dem til Bogtning. Men det er ogsaa en Selvefølge, at denne tidlige materielle Udvikling medfører en ligesaa skadelig Standsning af deres aandelige Kræfter, som den styrker deres legemlige og vænner dem til

Haardførhed og nyttig Syssel. Det er maastee og fornemmelig fra Hyrdelivet, at en stor Deel af den Langsomhed forskriver sig, hvormed Tyendet i Hanherred unægtelig udfører de fleste landlige Arbejder, baa-
de i Huset og paa Marken; det er dersfra Kilden maa søges til al den Uvillie og Opposition, et samvittig-
hedsfuldt Skole-Tilsyn møder i sit vigtige og velgjø-
rende, men byrdefulde Kald.

Familielivet udmærker sig ved Børnenes Uydighed mod deres Forældre og deres Høflighed mod Fremmede, endog i en modnere Alder; man seer ikke i hine Egne Spor af den stoiende Naahed, hvormed den fremmede Vandringsmand og rolige Borger un-
dertiden modtages, f. Ex. paa thylandske Gader og Beie af forsamlede Børn og Drukkenbolte, idetmindste paa sine Steder. Men i Familielivets Indre synes jeg at savne den sømmere Kjærlighed, hvormed dets Medlemmer i høiere Stænder hænge ved hverandre i Livet og savne deres Venner i Døden. Mangengang saae jeg med Forundring den besynderlige Sindsro-
lighed, eller rettere Apathie, hvormed endog Nærfor-
bundne tale om deres døde eller døende Venner, om deres Begravelse o. s. v., endog i deres Nærværelse. Ligeledes vil den, som har været Vidne til en Bon-
defamilies Samling ved det daglige Maaltid, ret med Undren bemærke, at ligesaa neiagtig man ved Festligheder er med „at sige Tak for Mad,” ligesaa sjældent viser man hinanden denne Høflighed i det dag-
lige Liv; uden at vende Tanken til Gud — intet be-

dende Ord, ingen folbede Hænder antyde dette — griber Hvermand sin Skee og Kniv under Loftet og sætter sig til Maaltidet, og uden noget venligt „Velbekomme” til Husbonde, Madmoder eller Medspisende reiser man sig atter fra Bordet, stiffer begge Dele atter paa deres sædvanlige Plads, og skilles, hver til sit, fordetmeste tausende fra hverandre. Da er Middagsføvnen ligesaa nødvendig for Hanherredsboen, som Siestaen for Italieneren; at berøve ham den, vilde være det samme, som at tage ham „Mellemmaden” af Munden. Naar Tjenestefolkene først ere komne til deres Arbeide, og NB. et Arbeide, som de ere vant til, udføre de det troligt og ordentligt og med Tilfredshed; men langsomt, og ingenlunde med den Raskhed og Munterhed, som f. Ex. paa Nerne og i Thy. Men mod nye Foretagender, der ikke ere hjemlede ved Egnens Skif og Brug, have de utallige Indvendinger og skride kun langsomt til at anerkjende deres Nytte, om ogsaa den er siensynlig og virkelig forhaanden. Da ere de selvflogne og selvraadige, og paa staae fordetmeste: „de kunne ikke,” hvad de „ville ikke.”

Jovrigt synes jeg ved Tyendet i denne Egn at have bemærket, blandt andre gode Egenskaber, Kjærlighed til deres Husbonde og Madmoder, især naar disse ere af Bondestanden; de holde paa deres Ret, som var den deres egen, de ere noisommere med en tarvelig Kost og dele Dndt og Godt med deres fattige Husbonde, og de ere virkelig til Daglighed ædruelige, om de end ved høitidelige Leiligheder, f. Ex. til Høstgilde,

drikke lidt over Tørsten. Derimod ere de — efter mit
 Befjendtskab til dem — ingen gode Morgenmænd og
 holde, hvis de faae Lov dertil, meget af Sengen om
 Middagen; de ere ikke villige til stræng Ordren med
 Avlsredskaber, naar de ikke holdes med Alvor dertil;
 kunne som oftest intet selv gjøre istand igjen, neppe
 tilhugge en Tøirestage, de forraade ikke hverandres
 Uorden, med mindre de blive vrede paa hinanden, og
 man kan ligesaa vel blandt dem finde Dientjenere,
 naar man er nærværende, som trofaste Tjenere, naar
 man er fraværende. Kydsfthed i Ord og i Vandel er
 ikke altid sjelden Fugl at fange i Hanherred; men uægte
 Børn og liberlig Snaf findes der, som andensteds i
 Bondestanden. Dens Grundsætninger ere desværre i
 dette Punct ikke strænge, og de kunne ikke blive det,
 saalænge Standen ikke kan eller selv vil hæve sig over
 dens nærværende lave Dplysnings og Sædeligheds
 Standpunkt. Hvo kjender t. Ex. ikke, hvad der sæd-
 vanligt gaaer forud for et Ægteskab i denne Stand.
 Og desværre! — Lovgiveren har hidtil stiltiende er-
 kjendt sin Banmagt, hvad denne Uffik angaaer. Det
 uskyldige Barn, som er en fortidlig Frugt af et for-
 sildigt Ægteskab, vil han vel nodigt straffe for dets
 Forældres Brøde med ufortjent Banære og det uægte
 Barns Arveløshed; men hvad virksomt Modmiddel,
 uden dette, kan man vel tænke sig? Huusfliden
 — har jeg alt bemærket — synes ikke at være saa
 roesværdig i Hanherred, som mange andre Steder i
 Jylland, hvor man de lange Vinteraftener fletter Kurve

og syer Løbe, eller, som i Hammerum Herred, binder Strømper og andre uldne Varer, eller, som i Thy, snoer Simer af Stærgræs og lægger Kæb paa Haandvinden, eller, som i de fleste Fisserleier, binder Garn. Det qvindelige Tyende, Huusmoderen og hendes Døtre tilkommer alene Vren i dette Stykke: de bruge Karter og Kof, Strikkpinde og Bæven i mange Huse med Flid og Vedholdenhed, naar Husets Sønner og Karle dræbe Tiden med Kortene og Tobakspiben eller snorkende paa Bænke. Om en forstandig Hosbonde end byder dem Materialier til det simpleste Arbeide og halv Betaling for, hvad de bringe istand, undskyldte de dem med: „de kunne ikke;” enten „forstaae de ikke dette eller hiint Arbeide” eller finde altid paa Udflugter, naar ikke en alvorlig Hosbonde og Madmoder ved deres personlige Nærværelse, og deels ved Tvang, deels ved Exempel og Tillsyn, nøder dem dertil. Bestænker man da, at de fleste Tjenestefolk der først begynde Winterdagens Gjerning med Dagens Komme, og ende den saa hastig, den er svunden, hvormange spildte Livets Diebliffe vil en høiere Regnskabshaand, end den, der ved November eller Mai tiltæller dem deres fortjente Løn, ikke for dem optegne i Livets store Skyldbog? — Af Særegenheder ved Tyendevæsenet i denne Egn vedføier jeg, at Tjenestetiden sædvanlig regnes fra November til November, og at de fleste lade sig bortfæste St. Stephansdag eller anden Juledag, allerede for det kommende Aar; hvorfor Den itide maa see sig om, der vil skifte Tjeneste eller skifte Folk. En

vigtig Dag for Tyendeklassen er Verup Markedsdag, da skulle de alle i deres bedste Prydelse. Den aarlige Løn er ialmindelighed, naar Naturalier medregnes, til en Karl 16 Rbd., en Pige 12 Rbd. og en confirmeret Dreng 5 Rbd. Hos mig tjener Avlskarlen paa 20 til 22 Rbd., Høstløn for en Karl en Td. Rugs Værdi og for en Pige en Td. Bygs Værdi. En Dagleier 1 Mk. i den travle Aarstid, 6 til 8 β . i den mindre travle Tid, og en Haandværksmand 1 Mk. om Dagen om Sommeren, 12 β . om Vinteren.

21. Communallivet

er med mange Forgreninger dybt indflettet i Landlivet; det være mig derfor tilladt, derom at vedsoie et Par Slutningsord. Dets Ytringer har jeg kun kjendt i dets ældre Tilstand; thi jeg forlod Hanherred just paa den Tid, da den i vore communale Landboeforholde dybt indgribende Fr. af 13de Aug. 1841 udkom. Stor Sands for saadanne Anliggender, syntes jeg dengang, fandtes ikke hos den simplere Mand. Det, at være Sognepræstens Medhjælper, at deeltage i de fattiges Forsørgelse, at have et tilbørligt Tilsyn med Skolevæsenets Lærere o. s. v., ansaae man, med faare faa hæderlige Undtagelser, kun for en Byrde, som man med Glæde onskede sig befriet for efter et 3 aarigt Tryk, og ingenlunde som et Bæviis paa hædrende Tillid af sine Medborgere: „Kan jeg ikke snart blive fri for at være længere ved det?“ — Dette var det sædvanlige Omqvæd, især naar de tænkte paa den

Uvillie, der mødte dem paa den møisommelige Vandring til de Misfornøielige, for at kræve enten deres paalignede Bidrag eller paalagte Skolemulcter, eller forat give de Forsommelige velfortjente Paamindelser. Vel erindrer jeg endnu med Glæde mit Samliv med mange hæderlige Mænd, som havde varm Interesse for communale Anliggender, som udviste Retfærdighed og Billighed ved Vigninger og Ansætninger, og samvittighedsfuldt røgtede deres vigtige Kald mod de Rødlidende og Menighedernes Ungdom, uden at hylde hine Anskuelser i Bondestanden, der seer med Misnøie hen til Skolelærerstandens formeentlige Fordele, men glemmer dens mange Fortrædeligheder i deres møisommelige og i timelig Henseende lidet lønnende, men højlig vigtige og hæderlige Kald. Men ville vi spørge om Bestaendigheden af den Opposition, man ialmindelighed møder hos Bondestanden i det communale Samliv, af hvor urene Kilder flyder den dog fordømmeste, Egen nytte og Misundelighed hos Nogle, saaret Forfængelighed hos Andre, sjelden sand Interesse for Almeenvellet fremkalder den. Naar Talen er om nye, ikke alt for bekostelige, men gavnlige Foranstaltninger, f. Ex. ved det Indre af Skolen, Underviisningens Tid, dens Gjenstande o. s. v., hedder det som oftest: „som Herr Pastoren behager;” eller: „hvis kun Herr Forvalteren intet har derimod;” men griber et ligesaa gavnligt Forslag, f. Ex. om forøget Fattighjælp, eller en ny Skolebygning o. s. v. noget dybt ind i Bedkommendesomme, da reiser først Oppositionen sig; den bli-

ver hæftig og høiroftet. Den ædleste, men tillige smaa-
ligste Opposition — hvis man kan kalde en ærlig fri-
modig Meningsyttring med dette Navn — fandt jeg
i de Selveiersfogne, af hvis Commissioner jeg har væ-
ret Medlem. Paa Fæstegodserne er man vant til at
dele sine Anskuelser med sin Godsherre, og Stormvind
og Havblis afhænge af Præstegaardes og Herregaardes
Barometre. Der maa, fordi Iderne pleie at være
enige i visse Punkter, f. Ex. hvad de Fattige bør til-
lægges, eller Skolelærerne tilkomme, de Fattiges og
Skolens naturlige Forsvarer ene udgjøre Oppositionen,
med mindre han har noget Selveier-Hartorn at stille
paa sin venstre Side.

Til een af den nye Communal-Indretnings
vigtigste Fordele henfører man, vist ikke uden Grund,
det frie og af Menighederne selv udøvende Valg af
Forstandere. Ere Valgerne end i Forstningen udsatte
for at tage Feil ved at vælge en enkelt ordgydende
Opponent, som har sit mere i Munden, end han vi-
ser det i Gjerningen, de meest og almindeligst agtede,
og som Følge deraf, de dygtigste Mænd ville dog for-
detmeste blive valgte; de ville ansee deres Valg, ikke
som en Byrde, hvortil de uden videre for bleve ind-
stillede, men som en hædrende Tillid af deres Med-
Sognemænd, hvis Tiltroe de ikke ville svigte, men
bestræbe sig for at vise sig værdige ved trolig Pligt-
opfyldelse. For de Valgte vil deres Kald faae en
høiere Betydning, end forhen; da de kjende Bægten af
deres Stemmer og Forstanderskabernes Beslutninger,

uden at de behøve at frygte for, at Indstillinger og Erklæringer fra neben, eller Enkeltmands Magtbud fraoven kan forandre dem. Og naar et Sogne=Forstanderskab vil virke, hvad det nu kan virke, saafremt saaret Forsængelighed fra en vis Side ikke trætter og lammer dets Bestræbelser, vil det kunne fremme meget Almeennyttigt, hvorfor der hidtil maadeligt sørgedes, og hvorom dets Mening for ikke spurgtes, end ikke i fjerneste Maade; en viid Mark, høilig trængende til Skrapharven, ligger aaben for alle Forstanderskaber, hvad Landpolitiet angaaer, naar de kun finde raff Bistand, og ikke tvær Modstand, af Herreds- og Sognefogder. Dette er jo alt offentlig anerkjendt, endog af dygtige Potitie=Embedsmænd. Een Ting synes mig imidlertid foruden andre, s. Ex. Landvæsens- og Tiende=Commissions Forretninger i fremmede Sogne, at jeg for min Deel kunde have ønsket optagen i denne priisværdige Anordning, jeg mener: Forligelsesvæsenet. Hvad er dog vore Forligelses=Commissions nu, som de ere? Nogle Steder bestaae de vel af skikkelige og hæderlige Borgere, dog tillige af saadanne Mænd, hvilke man a priori kun kan tillægge saare liden Kjendskab til de bestaaende Love, ingen dyb Mennefskundskab, endnu mindre nogen dialectisk Overtalelsesgave eller Evne til at benytte religiøse og moralske Overbeviisningsgrunde; om de end kunne tale om Billighed til de stridende Parter, og man ikke kan frakjende dem Kjendskab til det borgerlige Livs indvirkende Forholde. Andre Steder seer man endog selve

Dommeren at mægle som Forligelses-Commissair i den Sag, han maaskee siden in casu vil komme til at affige Dommen i. Er han da under Forligsproven tillsyneladende eller virkelig — en Forligelses-Commissair maae undertiden tale mod sin Dverbeviisning; han skal som saadan tjene 2 Herrer — imod min Sag, og har jeg ikke desto større Tillid til hans strænge Retsskaffenhed, jeg vogter mig vel forat paaatae min Ret og bortgiver den, om jeg end er nok saa overbeviist om dens Retfærdighed. Det er ikke engang nok, at man kan have en ubegrændset Tillid til Manden, som Mennecke, og Agtelse for hans ubestikkelige Retsskaffenhed; hans Anskuelser af en Sag kunne være eensidige, endog feilagtige, og han selv haardnacken, i at paaatae dem anerkjendte. Desuden, hvor let maa en saadan Mand komme i Strid med sig selv og sin Samvittighed i disse hans heterogene Functioner; et Dierblif maa han i samme Sag bruge allene Billigheds- og religiose Hensyn, et andet komme disse aldeles ikke i Betragtning og maa vige for Lovens Strængthed. Nei! jeg vilde for alle Ting ikke være begge Dele. Bed min Auctoritet som Dommer kunde jeg skræmme den retfærdigste Part til Taushed, og naar jeg maatte skrive Ordet: thi kjendes for Ret! kunde jeg, bekjendt fra Forligsproven med Ting, som siden ikke kom frem under Sagen, ikke andet, end stride med mig selv og min Dverbeviisning. Og hvorfor skulde Sogneforstanderskaberne ikke ligesaavel kunne udøve en Forligelses-Commissions Functioner, og Sager fra dem in casu

henvises til Rettergang, til Besparelse af Tid og Penge for de Paagjældende. Deri sidde jo dog altid Mænd, hvis høie Kald det især er at stifte Fred mellem deres Medmennesker; hvoraf Nogle ikke ere uden Kundskab til de bestaaende Love, Alle have deres Medborgeres Tillid, og de fleste noie kjende Menighedernes Forhold, altsaa kunne forudsættes at have — hvad de fleste Forligelses-Commissioner mangle — Bekjendtskab til de stridende Parter og det Specielle ved deres Stridsgjensstande. Bort Forligsvæsen har forenet mange stridige Hjerter; flere vilde endnu række hverandre Forsoningshaanden ved deres Naboers, Benners, Med-Sognemænds, og de Mænds religiøse Overtalelser eller juridiske Forestillinger, for hvilke begge Parter dog ialmindelighed have udeelt Agtelse. Det er godt at forlige Menneskene, naar de ere med hverandre paa Veien til Dommeren; men det er vel bedre at forsøge det, før de forlade det Sogns Grændser, de tilhøre. Maaſkee flere Klager vilde reise sig, som nu holdes tilbage af Frygt for Opsigt, Beføstning og Uleilighed med Reise frem og tilbage, og paa Grund af deres lette og bequemme Afgjørelsesmaade; men maaſkee just ogsaa derfor langt flere, end nu, ville blive bilagte, og kun 1 af 10, maaſkee af 100 henviste til Rettergang. Dog! denne Afhandling havde et agronomisk, og ikke et politisk Niemed!

Nors Præstegaard i Aug. 1842.

J. G. B. Dreyer.

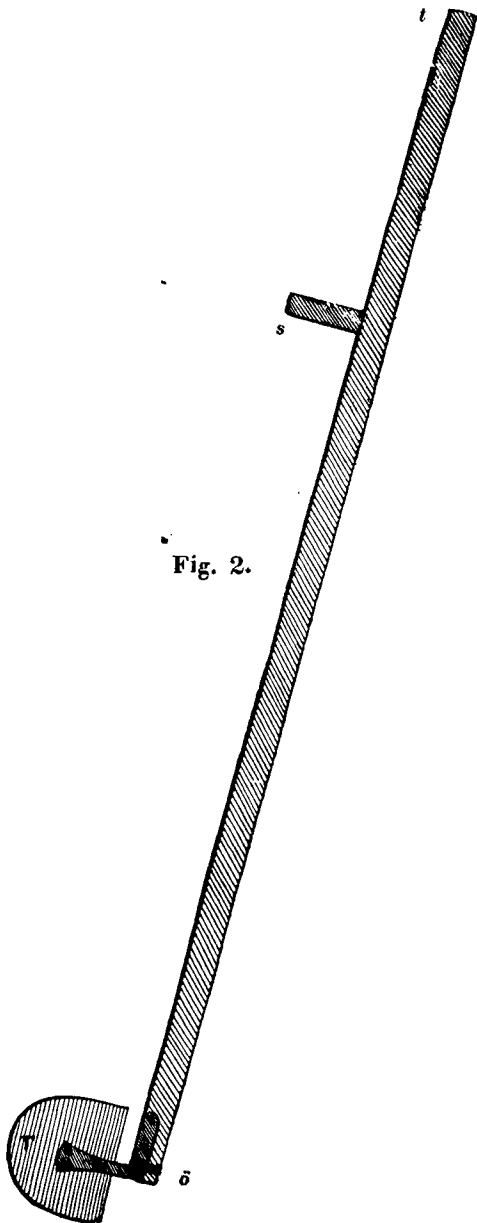

Fig. 2.

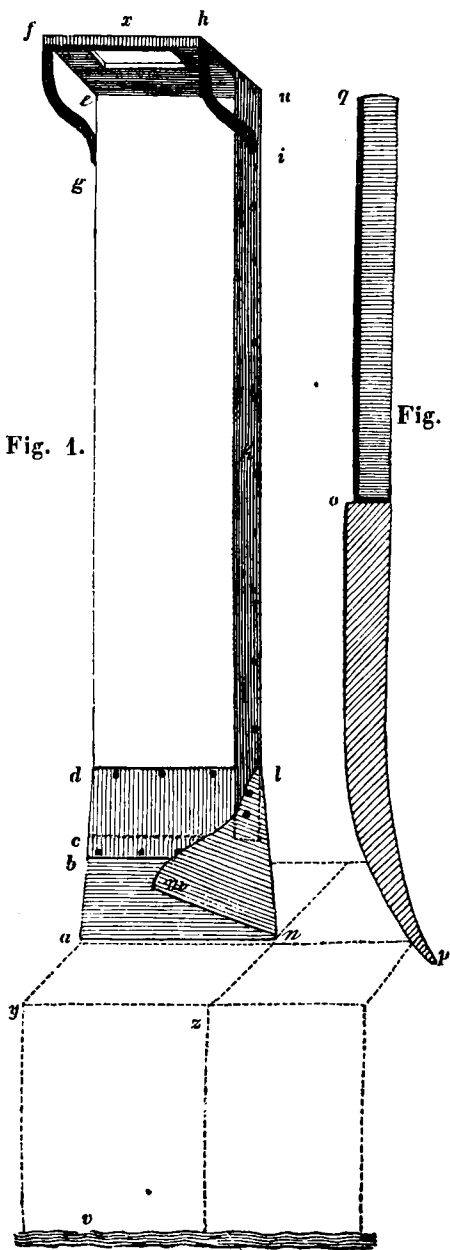

Fig. 1.

Fig. 3.

Maatehof paa 1 Allen.